

ЯПОНИЯ СИЁСИЙ ТИЗМИ: ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ ВА РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

ИДИРОВ УЛУҒБЕК

сиёсий фанлар доктори, профессор, ТДШИ

Аннотация. Мазкур илмий мақолада қуйидагилар таҳлил этилган: Ўзбекистон Республикаси ва Япония ўртасида ўрнатилган дипломатик алоқалар, стратегик шериклик тўғрисидаги шартномани ратификация қилинганлигининг бугунги кундаги улкан аҳамияти ва тарихий роли, Япония сиёсий тизимининг ўзига хос хусусиятлари, Япония парламенти, унинг ваколатлари, парламентнинг палаталари, парламентга сайлов ўтказиш қоидалари, сиёсий тизимда Япония императори институтининг тутган ўрни, Япония Министрлар Кабинети, уни ташкил қилиш қоидалари, бош вазирнинг жамият сиёсий тизимини ислоҳ қилиш жараёнидаги роли, Япония сиёсий тизимида партиялар фаолияти, жумладан кўппартиявийлик тизимини шаклланиши билан боғлиқ муаммолар, доминант партия сифатида Либерал демократик партиянинг ютуқлари сабаблари, ЛДПнинг Япония сиёсий тизимини модернизация қилиш жараёнларидаги роли, Япония Министрлар Кабинетининг сиёсий тизимдаги ўрни, С.Абе раҳбарлигидаги Япония ҳукуматининг Япония сиёсий, иқтисодий тараққиётини таъминлаш борасидаги фаолияти, Япония иқтисодиётини тиклаш ва янада ривожлантириш борасидаги ҳукумат дастури ва уни амалга оширилиши, Япония парламенти ва Министрлар Кабинетининг мамлакат Конституциясига ўзгаришлар киритиш борасидаги фаолияти, хусусан Япония Конституциясининг 1,4,7,9,41 моддаларига ўзгартиришлар киритиш, конституциясининг 9-моддасининг нормаларига ўзгартиришлар киритган ҳолда Япония қуrolли кучларининг статусини янгилаш, Японияда “нормал қуrolли кучлар”ни яратиш гоёсини ниҳоясига етказиш, Япония Конституциясига Министрлар Кабинетига кенг ваколатлар берилишини таъминловчи бутунлай янги махсус тўқизинчи бобини киритиш билан боғлиқ жараёнлар таҳлил этилди.

Шунингдек, мақолада Япония сиёсий тизимининг тараққиёт истиқболлари, айниқса Япония иқтисодиётида рўй бераётган жадал ривожланиш суръатларининг Япония сиёсий тизими такомиллашувидаги аҳамияти, Япония жамияти миллий қадриятларининг ва анъаналарининг Япония сиёсий тизими фаолиятига таъсири ва ижобий аҳамияти билан боғлиқ масалалар хусусида ҳам фикрлар баён қилинди. Япония сиёсий тизимини такомиллаштириш борасида бугунги кунда япон ҳукумати томонидан самарали сиёсий ҳуқуқий имкониятлар яратилаётганлиги ҳақидаги хулосалар ҳам билдириб ўтилган.

Таянч сўз ва иборалар: Япония сиёсий тизими, парламент, сиёсий партия, конституция, Министрлар Кабинети, модернизация, доминант партия, вакиллар палатаси, малаҳатчилар палатаси, сиёсий тараққиёт.

Аннотация. В данной научной статье проанализированы следующие вопросы: значение и историческая роль установления дипломатических отношений между Республикой Узбекистан и Японией. Также показана огромная роль ратификации договора о стратегическом партнёрстве между двумя странами.

Рассмотрена своеобразная специфика политической системы Японии, в том числе, сущность, структура и основные функции парламента и порядок проведения выборов в парламент, место и роль института императора в политической системе, также Кабинета Министров. Проанализировано основание принципа формирования кабинета министров, также его роль в процессе реформ политической системы общества, особенности деятельности политической системы, в частности, проблемы формирования многопартийной системы, причины успехов в качестве

доминантной партии либерально- демократическую партию страны, роль ЛДП в осуществлении процессов модернизации японской политической системы, роль Кабинета Министров в политической системе общества, деятельность правительства Японии во главе с С.Абе в процессе обновления политической системы, программа правительства по развитию экономики страны, а также особенности практической реализации данной программы, деятельность парламента и Кабинета Министров по внесению изменений в Конституцию страны, в частности, в 1,4,7,9,41 статьи Конституции. Особое внимание уделено процессам по внесению изменений в 9 статью Конституции, на основе которой главное внимание уделяется процессам изменения роли армии в стране, юридическое обновление статуса вооруженных сил Японии также на основе этих изменений завершает «идею создания нормальной» армии Японии.

Также рассмотрено стремление Кабинета Министров по расширению полномочий правительства путем совершенствования юридических норм Конституции, в частности, добавлением в основной закон специальной девятой главы .

Также в статье показана перспектива развития политической системы Японии, где, в частности, основное внимание уделено роли и значению ускоренного развития экономики в процессе совершенствования политической системы, кроме того рассмотрено влияние национальных ценностей и традиций японского общества на позитивное развитие политической системы.

В конце научной статьи изложены выводы о политических и правовых условиях, которые создаются стремлением японского правительства для развития политической системы.

Опорные слова и выражения: политическая система Японии, парламент, политическая партия, Конституция, Кабинет Министров, модернизация, доминантная партия, палата представителей, палата советников, политическое развитие.

Abstract. The following issues are analyzed in this scientific article: the significance and historical role of establishing diplomatic relations between the Republic of Uzbekistan and Japan. The huge role of ratification of the strategic partnership agreement between two countries is also shown.

The peculiar specifics of the political system of Japan, including the nature, structure and basic functions of the parliament and the procedure for holding parliamentary elections, the place and role of the emperor's institution in the political system, as well as the cabinet of ministers, are examined.

The article considers the basis of the principle of forming the Cabinet of ministers, its role in the process of reforming the political system of society, the features of the political system, in particular the formation of a multi-party system, the reasons for success as a dominant party - the Liberal Democratic Party of the country, the role of the LDP in the process of modernization of the Japanese political system, the role of the Cabinet of ministers in the political system of society, the activities of the Japanese government led by Sh.Abe in the process of updating political system, the government's program for the development of the country's economy, as well as the specifics of the practical implementation of this program, the activities of the parliament and the cabinet to amend the Constitution of the country, in particular, on articles 1, 4, 7, 9, 41 of the Constitution. Particular attention is paid to the processes of amending Article 9 of the Constitution, which deals with the issue of legal updating of the status of the Japanese armed forces, and on the basis of these changes will complete the "idea of creating" a normal Japanese army.

The cabinet's aspirations to expand the powers of the government by improving the legal norms of the Constitution, in particular by adding a special chapter 9 to the main law, are also considered.

The article also shows the prospects for the development of the political system of Japan, where in particular the main attention is paid to the role and importance of accelerated economic development in the process of improving the political system. In addition, the influence of national values and traditions of Japanese society on the positive development of the political system is examined.

At the end of the scientific article, conclusions are drawn about the political and legal conditions that are created by the desire of the Japanese government for the development of the political system.

Keywords and expressions: political system of Japan, parliament, political party, Constitution, cabinet of ministers, modernization, dominant party, the House of Representatives, the House of Councillors, political development.

Маълумки, замонавий Япония дунёнинг энг кучли даражада ривожланган давлатлари қаторидан мустаҳкам ўрин олган мамлакатлар сирасига киради. Айниқса иқтисодий-ижтимоий соҳаларга энг замонавий технологиялар, инновацион ишланмаларни жорий қилиш бўйича Япония бекиёс катта ютуқларга эришиб келмоқда. Бу ўринда алоҳида таъкидлаш жоизки, 1992 йилнинг бошидан бошлаб Ўзбекистон билан Япония ўртасида ўзаро манфаатли ва тенг ҳуқуқли дўстона ҳамкорликни амалга ошириш принципларидан келиб чиққан ҳолда демократик муносабатлар ўрнатилган эди.

2002 йилнинг 29 июлида эса Ўзбекистон Республикаси билан Япония ўртасида дўстлик, стратегик шериклик ва ҳамкорлик тўғрисидаги Қўшма Баёнат имзоланди.

Ҳар иккала мамлакатлар ўртасидаги Стратегик ҳамкорлик алоқаларининг самарали ривожланишида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йилнинг 8 августда қабул қилинган “Япония билан ҳамкорликни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Қарори муҳим аҳамиятга эга бўлган эди.

Жумладан, ушбу Қарорга биноан “Вазирлар Маҳкамаси комплекслари, Ташқи ишлар вазирлиги, Макроиқтисодиёт ва статистика вазирлиги, Молия вазирлиги, бошқа манфаатдор вазирликлар ва идораларга Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати билан Япония Ҳукумати, Япония молиявий тузилмалари ва компаниялари ўртасида имзоланган битимларни ва эришилган ахдлашувларни амалга ошириш билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш юзасидан ўз вақтида чора-тадбирлар кўриш”¹ вазифалари белгиланди.

Ўзбекистон Республикаси билан Япония ўртасидаги муносабатлар ривожиди Ўзбекистон Республикаси биринчи Президенти Ислом Каримов таклифига биноан Япония Бош вазири Синдзо Абенинг 2015 йилнинг 24-26 октябрь кунлари расмий ташриф билан Ўзбекистонда бўлиши ва ҳар иккала мамлакатлар учун ўта муҳим бўлган ҳужжатларни имзоланиши улкан аҳамиятга эга бўлди.

Япония ҳукумати раҳбарининг ушбу ташриф чоғида барча соҳаларда амалий ҳамкорликни янада жадал ривожлантириш мақсадларидан келиб чиқувчи “Япония билан Ўзбекистон Республикаси ўртасида стратегик шерикчиликни чуқурлаштириш ва кенгайтириш тўғрисида Қўшма Баёно” имзоланди.

Мазкур муҳим сиёсий ҳужжатга биноан “Томонлар 2002 йил 29 июлдаги дўстлик, стратегик шерикчилик ва ҳамкорлик тўғрисидаги Қўшма Баёно”т ҳамда 2011 йил 9 февралдаги Япония ва Ўзбекистон Республикаси ўртасидаги Қўшма Баёно”т руҳида икки давлат ўртасида ҳар томонлама муносабатларни янада чуқурлаштириш ва кенгайтириш муҳимлигини эътироф этдилар.

Томонлар сиёсий мулоқот, шу жумладан юқори мансабдор шахсларнинг ташрифлари икки томонлама муносабатларни мустаҳкамлашда муҳим аҳамият касб этишини қайд этдилар.

Шунингдек, томонлар стратегик шерикчилик, ҳамжихатлик ва ишончни мустаҳкамлашнинг муҳим қисми бўлиши Япония парламенти ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси ўртасида парламентлараро алоқаларни янада ривожланиш муҳимлигини қайд этдилар.

Томонлар икки тарафлама муносабатларнинг кенгайиши ва ривожланишида Япониянинг Ўзбекистон билан дўстлик парламент лигаси ва “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси-Япония Парламенти парламентлараро гуруҳининг аҳамияти ва ўрнини таъкидладилар”.

Шунингдек, мазкур битим доирасида халқаро майдондаги ҳамкорлик бўйича ҳам муҳим қоидалар белгиланди.

Таъкидлаш жоизки, мазкур сиёсий ташаббуслар ва ўзаро келишувлар асосида Ўзбекистон ва Япония мамлакатларининг ўзаро ҳамкорлигини изчил ривожланиб бориши учун кенг имкониятлар яратилди.

Натижада икки давлат ўртасида замонавий халқаро муносабатларнинг энг юқори даражадаги сиёсий ва институционал асосларига таянувчи мустаҳкам алоқалар ўрнатилди.

¹ <http://www.uz.emb-japan.go.jp/files/000113985.pdf>

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев таъкидлаганидек, “Бугун Ўзбекистон иқтисодиётини модернизация қилиш ва мамлакатмизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш борасида Япония бизнинг энг муҳим ва устувор шерикларимиздан биридир.

Япониялик ҳамкорларимиздан кўрсатилаётган кўмак учун миннатдормиз, инвестициявий, молиявий-техникавий ҳамкорликни янада кенгайтириш, Ўзбекистон ва Япония ишбилармон доиралари ўртасидаги тўғрисида-тўғри алоқалар ва самарали ҳамкорликни ривожлантиришдан манфаатдормиз”¹.

Шу муносабат билан алоҳида эътироф қилиш лозимки, ҳозирги даврда мамлакатимизнинг Япония билан алоқалари “Марказий Осиё+Япония” мулоқоти доирасида ҳам фаол ва самарали равишда ривожланмоқда.

Япония билан мамлакатимиз ўртасидаги кўп томонлама, алоқаларнинг ривожини табиийки, юртимиз илмий жамоатчилигининг ушбу давлатнинг сиёсий-ижтимоий тизимида бўлган қизиқишини ортиради.

Таъкидлаш жоизки, Япония сиёсий тизими кўп жиҳатдан ўзига хос бўлган ноёб хусусиятларга эгадир. Ушбу ҳолат авваламбор Япония жамияти сиёсий маданияти ва япон халқининг миллий анъаналари билан бевосита изоҳланади. Зеро, сиёсий маданият жамиятнинг сиёсат борасидаги қарашлари ва ҳулқ-атворини англатади.

“Японлар ўз мамлакатининг маданий ва географик хусусиятларидан келиб чиқиб сиёсий жараёнларни толерантлик билан қабул қиладилар”².

Ушбу жиҳат Япония давлати сиёсий тараққиётида ва жамият сиёсий тизими такомиллашувида ўзининг аксини топиб келмоқда.

Бу ўринда алоҳида таъкидлаш жоизки, замонавий Япония сиёсий тизимининг шаклланишида 1946 йилнинг 3 ноябрида қабул қилинган Конституцияси муҳим ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилди. Маълумки, ушбу ҳужжат 1947 йилнинг 3 майидан бошлаб кучга кирди ва ҳозирги кунга қадар амал қилиб келмоқда.

Япония Конституцияси мамлакатнинг Асосий қонуни мақомига эга бўлиб, унга биноан япон халқи давлат суверенитетини амалга оширувчи етакчи субъект сифатида белгилаб қўйилган. Бу ўз навбатида конституциявий ҳуқуқнинг демократия принциплари асосида ривожлантириб бориш учун асослар яратиб берган. Конституцияга кўра, япон халқи мамлакатни бошқаришда Парламент ҳамда минтақавий кенгашларга сайлаб қўйилган вакиллари орқали иштирок қиладилар.

Япония Конституциясига кўра сиёсий ҳокимиятни амалга оширишнинг демократик принциплари амал қилади. Конституциявий ҳуқуқнинг илғор ғоялари асосида “XX асрнинг сўнгги чорагида япон жамиятидаги демократик янгиланишлар жараёнлари ўзининг юқори натижаларига эришди. Ушбу давр давомида демократиянинг учунчи тўлкини янада кучайди”³.

Бундай самараларга эришилишида Япония сиёсий тизимида рўй берган янгиланишлар муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Таъкидлаш жоизки, мамлакат Конституциясида ўз аксини топган император омилига муносабат ҳам миллий демократик принциплар асосида хал этилганди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси ва Япония ўртасида дипломатик муносабатлар ўрнатилганлигининг 25 йиллиги муносабати билан Япония Бош вазири Синдзо Абэга йўллаган табриги//Халқ сўзи, 2017 йил 27 январь, №20(6714)

² Қаранг: Калмычек П., Павленко П. Политическая система современной Японии. – М.: Аспект Пресс, 2017. С.7.

³ Қаранг: Иногути Т. Развитие политической наука Японии//Полис, 2019, №4. С.60.

Жумладан, Япония Конституциясининг “1,4,7-моддаларида белгилаб қўйилганидек, император давлатнинг ва халқ бирлигининг тимсолидир... Император давлат ҳокимиятини амалга ошириш ваколатларига эга эмас. Император мамлакат парламентининг тақдимномаси ва министрлар кабинетининг маслаҳати ҳамда қўллаб-қувватлаши орқали бош вазирни тайинлайди”¹.

Япония сиёсий тизимида парламентнинг роли бекиёс каттадир. Аслида Япония Осиё мамлакатлари орасида энг кўхна бўлган парламентаризм анъаналарига эгадир.

Албатта иккинчи жаҳон урушидан кейин рўй бергансиёсий жараёнлар, демократик ислохотларни амалга ошириш билан боғлиқ чора-тадбирлар Япония сиёсий тизими, жумладан унинг муҳим таркибий қисмибўлган парламентнинг шаклланишига кучли таъсир ўтказди.

Шу билан бир қаторда, айрим мутахассис экспертлар “Япония сиёсий тизимининг шаклланишида Америка ва Европа мамлакатларининг таъсири ҳам сезиларли даражада бўлгани боис ушбу мамлакат сиёсий тизими Европа ва етакчи равишда Германия ва Американинг сиёсий тизимларига хос жиҳатларни ҳам ўзида намоён қилади”² деб ҳисобламоқдалар. Шу билан бир қаторда таъкидлаш жоизки, Япония сиёсий тизимини ислох қилишижараёнида сиёсий элита вакиллари жаҳон тажрибасини инкор қилмаган ҳолда, ўз халқининг миллий анъаналари, хусусиятлари, маҳаллий урф-одатлар ва эҳтиёжлардан келиб чиқиб давлат қурилиши тизимини шакллантириш ва ривожлантиришга интиломоқдалар.

Япония Конституциясининг 41-моддасига кўра, “Парламент давлат ҳокимиятининг олий ҳамда ягона қонун чиқарувчи органи бўлиб, икки палатадан иборат: вакиллар палатаси ва маслаҳатчилар палатаси.

Вакиллар палатаси Япония парламентининг қуйи палатаси бўлиб 4 йилга сайланади.

Маслаҳатчилар палатаси юқори палата ҳисобланади ва 6 йилга сайланади. Айни пайтда ҳар уч йилда юқори палата депутатларининг ярми конституциянинг 46-моддасига кўра қайта сайланиб туради”³.

Қайд этиш жоизки, вакиллар палатаси 480 нафар депутатдан иборат бўлиб, асосий қонун лойиҳаларини кўриб чиқиш ва тасдиқлаш унинг зиммасига юклатилган.

Маслаҳатчилар палатаси 242 депутатдан иборат бўлиши белгилаб қўйилган. Мазкур палата қуйи палата томонидан қабул қилинган қонун лойиҳаларини текшириб чиқади, тасдиқлайди ёки тузатиш учун қайтариб юборади.

Япония парламентида депутатларни сайлаш қоидалари ҳам ниҳоятда ўзига хосдир. Жумладан, ҳар иккала палатага ҳам депутатлар тўғридан-тўғри овоз бериш йўли билан сайланадилар.

Вакиллар палатасига 25 ёшга тўлган ва маслаҳатчилар палатасига 35 ёшга тўлган фуқаролар сайланадилар. Шулардан вакилликлар палатасига 300 нафар депутат бир мандатли округлардан сайлансалар қолган 180 депутат 11 та кўп мандатли округлардан сайланади.

Маслаҳатчиларпалатасининг 96 нафар депутати бир мандатли округлардан сайланса қолган 146 нафари 47 та кўп мандатли округлардан сайланадилар.

Таъкидлаш жоизки, Япония парламенти – “Давлат Кенгаши”нинг ҳар иккала палатаси автоном тарзда ишлайди. Палаталарнинг умумий мажлислари фақатгина парламент сессиясининг очилиши пайтида бўлиб ўтади.

¹ Қаранг: Калмычек П., Павленко П. Политическая система современной Японии. М.: Аспект Пресс, 2013. С.53.

² Варюшин П., Тихоцкая И. Политическая модернизация в Японии//Азия и Африка сегодня, 2016. №7. С.25.

³ Қаранг:Калмычек П., Павленко П. Политическая система современной Японии. М.: Аспект Пресс, 2013. С.58-59.

Япония Конституциясида Парламентнинг ниҳоятда кенгқамровли ваколатлари белгилаб қўйилгандир. Зеро, парламент қонунчилик, молия ва назорат соҳасидаги ўзининг асосий вазифаларидан ташқари, халқаро шартномаларни тасдиқлаш, мамлакат конституциясига ўзгаришлар киритиш бўйича ташаббус кўрсатиш, импичмент судини ташкил қилиш, ижро этувчи ҳокимиятнинг айрим органларини ташкил қилинишида иштирок қилиш ваколатларига эгадир.

Шу билан қаторда алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, “Мамлакат бош вазирини тайинлаш, шунингдек қонунлар ва давлат бюджетини қабул қилиш парламентнинг энг етакчи вазифаларини ташкил қилади”¹.

Япония сиёсий тизимида Бош вазир ва министрлар кабинетининг ўрни ўзига хос хусусиятига эгадир.

Министрлар кабинети ижро этувчи ҳокимиятни амалга оширувчи етакчи органи ҳисобланади. Шу боис ҳам кўпинчаминистрлар кабинетини кўпинча Япония ҳукумати, деб атайдилар.

Министрлар кабинети бош вазир томонидан бошқарилади ҳамда у амалда давлат раҳбари ҳисобланади. Бош вазир парламент депутатлари орасидан сайланиб император томонидан тасдиқланади.

Япония ҳукумати парламент томонидан тақдим этилган ишонч вотуми асосида ўз фаолиятини амалга оширади.

Мамлакат Конституциясининг 73-моддасида Бош вазир ва министрлар кабинетининг қуйидаги ваколатлари белгилаб қўйилгандир:

- Парламент томонидан қабул қилинган қонунлар ва бюджет асосида мамлакатни бошқариш;
- Халқаро шартномаларни имзолаш;
- Парламентга кўриб чиқиш учун навбатдаги йилнинг бюджет лойиҳасини тақдим этиш;
- Қонунларни амалга ошириш учун ҳукумат қарорлари ва фармонларини қабул қилиш;
- Парламентнинг вақтинчалик сессияларини ва маслаҳатчилар палатасининг фавқулот-да мажлисларини чақириш;
- Олий суд раиси лавозимига номзодлар кўрсатиш ва қуйи инстанция судларини тайинлаш;
- Япония императорига давлат тадбирларини ўтказиш бўйича маслаҳатлар бериш ва император иштирокида бўлиб ўтадиган тадбирлар протоколини тасдиқлаш².

Таъкидлаш жоизки, 2012 йилнинг декабридан буён Япония Либерал-демократик партияси томонидан ташкил қилинган Министрлар кабинети фаолият юритиб келмоқда.

Бугунги кунда Министрлар кабинетини таниқли сиёсий арбоб Синдзо Абе бошқармоқда. Айни бир пайтда у либерал демократик партиянинг раиси ҳисобланади.

Таъкидлаш жоизки, Японияда ижро этувчи ҳокимият, ҳокимиятнинг бошқа тармоқларига нисбатан маълум даражада етакчилик қилиш хусусиятига эгадир. Жумладан, ижро этувчи ҳокимиятнинг қонунчилик жараёнларидаги иштироки даражаси анча юқоридир. Япония Парламенти томонидан қабул қилинаётган қонун лойиҳаларининг 90 фоизини ҳукумат томонидан тақдим этилган лойиҳалар ташкил қилади”³

Демак, Японияда ижро этувчи ҳокимият гарчанд ҳокимиятнинг демократик тарзда тармоқларга бўлиниши доирасида амал қилсада сиёсий жараёнларнинг энг етакчи субъекти бўлиб хизмат қилади.

¹ Қаранг: Калмычек П., Павленко П. Политическая система современной Японии. М.: Аспект Пресс, 2013. С.61.

² http://studme.org/163139/politologiya/stanovlenie_razvitiye_sovremennoy_politicheskoy_sistemy_yaponii

³ Қаранг: Калмычек П., Павленко П. Политическая система современной Японии. М.: Аспект Пресс, 2013. С.362.

Японияда сиёсий ҳокимиятни амалга оширилишида ва умуман Япония сиёсий тизимида сиёсий партияларнинг ўрни ниҳоятда каттадир. Айнансиёсий партиялар Япония сиёсий ҳаётида бўладиган ўзгаришлар ҳамда сиёсий тараққиёт ғоялари стратегиясини ишлаб чиқувчи муҳим сиёсий институт ҳисобланади.

Парламентда кўпчилик ўринга эга бўлган партия марказий ва маҳаллий ҳокимият органларини шакллантиради. Айни пайтда Министрлар кабинетини бошқариш ҳуқуқига эга бўлади. Японияда кейинги йилларда бўлиб ўтган сайловлар натижаларига таяниб таъкидлаш жоизки, ушбу мамлакатда сайловчилар томонидан кучли даражада қўллаб-қувватладиган иккита етакчи партия мавжуд.

Булар анъанавий равишда консерваторлар қарашларини ифодалаб келаётган “Япония либерал-демократик партияси” ва либерал демократик ҳаракат ифодаси бўлган “Япония демократик партияси”. Қарийиб ярим асрдан буён “Япония либерал демократик партияси” мамлакат парламентида асосий кўпчилик овозга эга бўлиб келмоқда. Мутахассислар таъкидлаётганларидек: “Япония либерал демократик партиясининг бундай муваффақиятларининг сабаблари авалламбор мазкур партия аъзоларининг мислсиз юқори даражадаги уюшқоқлиги, ҳамкорлиги ва сайловчиларнинг индивидуал жиҳатларига етакчи эътибор қаратилиши билан боғлиқдир”¹. Шу муносабат билан алоҳида эътироф қилиш лозимки, “Япония сиёсий тизимида бир неча ўн йиллардан буён доминант партиянинг мавжуд бўлиб келаётганлиги ўзига хос феномен бўлиб, бундай ҳолат бошқа биронта давлатда учрамайди”².

Айни пайтда “Япония Либерал демократик партияси”нинг асосий рақиби “Япония демократик партияси” ҳисобланади. Мазкур сиёсий партия анча ёш бўлиб 1996 йилда ташкил топган.

Демак, Япония сиёсий амалиётида кўппартиявийлик тизими мавжуд бўлсада (ЯЛДП ва ЯДП дан ташқари яна 7 та сиёсий партия мавжуд), амалда икки партиявийлик тизими ҳукмронлик қилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, 2012 йилнинг декабрь ва 2017 йилнинг октябрь ойларида бўлиб ўтган Парламент сайловларида “Япония либерал демократик партияси” ишончли ғалабаларга эришди”³

Айниқса 2018 йилнинг 22 октябр куни Япония парламентининг вакиллар палатасига бўлиб ўтган сайлов натижалари Япония ҳукумати раҳбари Синдзо Абе томонидан олиб борилаётган сиёсий ислохотларни янада ривожлантирилиши учун кафолатли имкониятларни очиб берди.

Сайлов жараёнида “1100 нафар номзоддан 465 депутат сайланди. Улардан 289 нафари округлардан ва 176 таси пропорционал вакиллик округларидан сайландилар.

Сайловлар қутилмаган натижаларга ниҳоятда бой бўлди. Либерал-демократик партия 284 та ўринга эга бўлиб, вакиллар палатасида мутлақ кўпчиликни ташкил қилдилар. Айни пайтда Комейто партияси билан бирга ҳукумрон коалиция қуйи палатада 331 та ўринга эга бўлди. Мазкур натижалар туфайли ЛДП парламент орқали ҳар қандай қонун лойиҳасини ўтказиш ва мамлакат конституциясига ўзгартиришлар киритиш имкониятини қўлга киритди”⁴.

¹ Қаранг: Стрельцов Д. Система доминантной партии Японии: некоторые уроки исторического опыта.// Японские исследования, 2016 №3. С.72.

² Қаранг: Молодякова Э. ЛДП-доминантная партия в условиях демократии. М., 2008. С. 160.

³ Қаранг: Молодякова Э. Япония: тотальная победа консерваторов//Проблемы Дальнего востока, 2018 . №1. С. 182.

⁴ Қаранг: Стрельцов Д. Парламентские выборы в Японии 2017 года: возвращение «на круги своя» или новый этап политического развития//Проблемы Дальнего востока, 2018 №1. С.97.

Япония сиёсий тизимини ислоҳ қилиш жараёнида мамлакатнинг юқори сиёсий раҳбарлари сўнгги йилларда ўзига хос давлат бошқаруви моделини яратишга интилиш билан бир қаторда Европа ва Американинг сиёсий тизимига хос илғор жиҳатларни ҳам олишга интиломқдалар. Айни пайтда Япония сиёсий тизими япон халқининг миллий анъаналари ва қадриятларни инкор қилмайди.

Шу муносабат билан таъкидлаш жоизки, “Бугунги Японияда “консерваторларнинг тотал равишда ғалабага эришганлиги”- Япония сиёсий тизимининг урушдан кейинги даврлардаги ривожининг қонуний натижаси бўлди. Айни пайтда ЛДП нинг кўп йиллик муваффақиятлари “бир ярим партиявий тизими” деган тушунчанинг пайдо бўлишига ҳам олиб келди.

Лекин шунга қарамасдан Япониясиёсий тизимитомнидан оппозицияга, улар “сўл”лар бўладими ёки “ўнг”лар бўладими катъий назар ўз фикрларини билдиришлари учун барча имкониятлар берилади ва уларнинг хоҳишлари инобатга олинади”¹.

Япония сиёсий тизимида мамлакат конституциясининг ўрни беқиёс каттадир. Айни пайтда 1947- йилданқучга кирган конституцияга мамлакат сиёсий тараққиёти эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, ўзгаришлар, қўшимчалар киритиш ва шу орқали уни янгилашга бўлган интилишлар эндиликда жиддий равишда амалга оширилмоқда.

Таъкидлаш жоизки, ўтган асрнинг 80-йилларига келиб Япония жамиятида аҳолининг ҳаёт даражаси ниҳоятда юқори поғонага кўтарилди. Унинг натижасида мамлакат сиёсий тизимида барқарорлик кучайди. Барқарорлик Япон жамиятини хусусиятини кўрсатиб берувчи энг етакчи омилга айланди.

Мазкур даврда Япония “Либерал-демократик партияси” конституцияни қайта кўриб чиқиш компаниясига фаол қўшилган эди. “Партиянинг махсус ишлаб чиқилган ҳужжатларида Асосий Қонуннинг баъзи моддаларини қайта кўриб чиқилишнинг етакчи йўналишлари белгиланди. Жумладан, Конституциянинг тинчликни таъминлаш масалаларига хизмат қилувчи 9-моддаси, министрлар кабинетининг ваколатларини кенгайтириш мақсадларидан келиб чиқиб 4-моддасига ўзгартишлар киритиш талаблари кўтарилди”².

Таъкидлаш жоизки, ЛДП томонидан конституцияга, Япония ҳукуматида фавқулодда вазиятларда кўпроқ ваколатлар берилишини таъминлайдиган мутлақо янги 9-бобни киритилиши ҳам таклиф қилинмоқда.

“2019 йил давомида С. Абе бошчилигидаги Япония ҳукумати конституцияни кўриб чиқиш бўйича конкрет чора-тадбирларга ўта бошлади. Жумладан, ундаги сайловга оид нормаларга ўзгартишлар киритиш, ҳокимият органлари ваколатларини кенгайтириш, Япония куруллой кучларини ташкил қилиш ва улардан фойдаланиш имкониятларини чегаралаш нормаларини белгилаб берувчи 9-моддани қайтадан янгича талқин қилиш вазифалари анча кескин қўйилмоқда”³.

Шу муносабат билан мутахассис экспертлар эътироф қилаётганларидек, “Япония ҳукуматининг ҳарбий хавфсизлик соҳасидаги фаолият йўналиши жадал давом этади. С. Абе япон сайловчилари томонидан берилган юксак ишончга таянган ҳолда, Конституцияга ўзгартишлар жараёнини юқорироқ даражадаги ишонч билан ҳаракатга келтириб юборади”⁴.

¹ Қаранг: Проблемы Дальнего востока, 2018. №1. С. 183.

² Молодякова Э. Конституция Японии: Запущен механизм пересмотра?//Азия и Африка сегодня, 2014. №5, С.11.

³ Қаранг:Россия и мир: 2019. Экономика и внешняя политика//Мировая экономика и международные отношения, 2019. №5. С. 130.

⁴ Стрельцов Д. Парламентские выборы в Японии 2017 года:возвращение на круги своя или новый этап политического развития// Проблемы Дальнего востока, 2018. №1. С.100.

Айни пайтда Япония жамиятида сиёсий партиялар ўртасидаги муносабатларни давр талабларидан келиб чиқиб янгилаш, умумдавлат аҳамиятига эга бўлган етакчи масалаларда сиёсий партияларнинг консенсусини таъминлайдиган самарали институционал механизмларни жорий қилиш масалалари ҳам кун тартибда турибди.

Зеро, Японияда фаол яритилган сиёсий партиялар ғоявий жиҳатдан бир-бирига анча яқиндир. Шу боис ҳам мутахассислар хулоса қилаётганларидек, “Япония самарали сиёсий тизимга эришиш борасидаги тўхтовсиз интилишлари асосида икки партиявий тизимга асосланган можаритар моделдаги давлат бошқарувига эришиши мумкин.

Айни пайтда коалицион бошқарувнинг замонавий принциплари асосида япон жамиятида “косенсуал” демократия асослари кучайиб боради”¹.

Таъкидлаш жоизки, демократик тараққиётнинг мазкур моделини ривожланиши учун Япония халқи миллий маданиятида барча асослар бор. Японларда миллий анъаналарга содиқлик, жамиятда ўрнатилган қоидалар, тартиб интизомга қатъий амал қилиб яшаш, ахлоқ меъёрларига кучли ҳурмат кўрсатиш каби қадриятларнинг устуворлиги албатта жамият сиёсий тизими ва тараққиёти хусусиятларига таъсир ўтказади. Масаланинг ниҳоятда эътиборли жиҳати шундаки, Япония сиёсий тизимидаги миллий хусусиятлар, сиёсий тизимни модернизация қилиш борасидаги илғор тадрибаларни инкор қилмайди. Улардаги рационал жиҳатларни ўзлаштиришга ҳам интилади.

Бугунги кунда Япония ҳукумати С.Абе раҳбарлигида мамлакат сиёсий институтлари самарадорлигини ошириш, мамлакат сиёсий тизимни замонавий эҳтиёжлардан келиб чиқиб ислоҳ қилиш жараёнларини амалга оширмоқда.

Таъкидлаш жоизки, С.Абе ҳукумати олиб бораётган иқтисодий сиёсатнинг самаралари ҳам сиёсий тизимни модернизация қилиш жараёнлари учун зарур бўлган, аҳоли томонидан ҳукуматни қўллаб-қувватлашнинг даражасини юқори бўлишига сабаб бўлмоқда.

Масалан, “XXI асрнинг дастлабки ўй беш йили давомида Японияда бюджет дефицити ялпи ички маҳсулотга нисбатан 6-8 фоизни ташкил қилиб турди”².

Гарчанд ҳозирги даврда Япониянинг давлат қарзлари даражаси анча юқори бўлсада “Бош вазир Синдзо Абе томонидан амалга оширилаётган иқтисодиётни тиклаш стратегияси заминида ялпи ички маҳсулот ишлаб чиқариш ҳажмини йилига 2-3 % га ошириб бориш эвазига 2020 йилга бориб дефицитсиз бюджетга эришиш вазифалари белгилаб олинди”³.

Иқтисодий ва ижтимоий соҳаларда эришилаётган бундай самаралар табиийки, ўз навбатида Япония сиёсий тизимини тараққий қилиш учун бир томондан қулай имкониятларни очиб берса, иккинчи томондан сиёсий тизимни янада такомиллаштиришни объектив зарурат қилиб қўяди.

Демак, бугунги кунда Япония сиёсий тизими муҳим такомиллашув даврини ўтамоқда. Сиёсий тизимнинг замонавийлашуви эса ўз навбатида сиёсий тараққиёт учун янги манбаларни очилишига замин тайёрлаб беради.

¹ Варюшин П., Тихоцкая И. Политическая модернизация в Японии- влияния Европейской и Американской практики//Азия и Африка сегодня, 2016. №7

²Қаранг: Додонов В. Долговая проблема Японии: Ретроспективный анализ факторов и тенденций//Проблемы дальнего востока, 2017. № 2. С. 39.

³Орусова В. Кака лорд Джон Кейнс помогает Японии//Азия и Африка сегодня, 2017. №1. С.35-37.